

Deseti dio

ZAVRŠNE OPERACIJE ZA OSLOBOĐENJE ZEMLJE

;   PRIPREME ZA PROBOJ SREMSKOG FRONTA

Krajem marta 1945. na evropskom ratištu situacija je bila zrela za prelazak u ofanzivu, za konačnu pobjedu nad fašizmom. Na sovjetsko-njemačkom frontu Crvena armija je bila spremna da sa istoka prodre u Njemačku. Prelaskom rijeke Rajne na to su bile spremne i armije zapadnih saveznika Amerike, Velike Britanije i Francuske. Na frontu u Italiji 5. američka i 8. britanska armija spremale su se da razbiju njemački front i krenu na sever ka Trstu, Milanu i Đenovi.

I Jugoslovenska armija je izvršila sve pripreme da krene u poslednji, odlučni boj za uništenje okupatorsko-kvislinških snaga na našem tlu i konačno oslobođenje zemlje.

Tako su koncem marta i početkom aprila 1945. armije zemalja antifašističke koalicije bile spremne da otpočnu strategijske ofanzivne operacije s ciljem slamanja njemačke oružane sile, prisiljavajući je na bezuslovnu kapitulaciju.

Vrhovni komandant, maršal Tito postigao je sa saveznicima sporazum o zonama dejstva u završnim operacijama: sa maršalom Sovjetskog saveza Tolbuhinom o sadejstvu sovjetskih i bugarskih jedinica snagama Jugoslovenske armije u graničnim oblastima severno od Drave i Mure u Međumurju, Prekomurju i Štajerskoj, a sa britanskim feldmaršalom Aleksandrom o usklađivanju dejstva Jugoslovenske armije u Hrvatskoj, Sloveniji i Austriji, radi

olakšanja operacija angloameričkih snaga u sjevernoj Italiji. Shodno sporazumu, maršal Tito je u vremenu od 25. do 27. marta 1945. u Beogradu održao sastanak sa komandantima armija i detaljno ih upoznao sa projektom plana operacije za oslobođenje Jugoslavije.

Na tom sastanku utvrđeni su svi osnovni elementi plana operacija i izvršena je podjela i grupisanje jedinica.

U skladu sa opštom zamisli proboja strategijskog fronta u Sremu, Generalštab Jugoslovenske armije izvršio je podelu raspoloživih snaga i sredstava 1, 2. i 3. armije, kao i ostalih snaga koje su se nalazile pod njegovom neposrednom komandom.

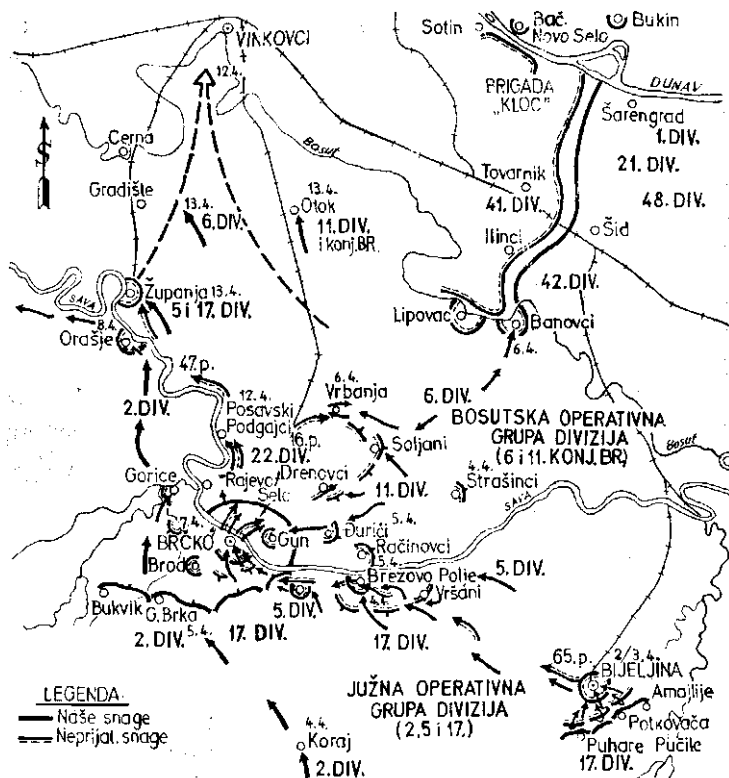
Prema toj podjeli pod komandu 1. armije stavljeno je deset divizija: 1, 2. i 6. proleterska, 5, 11, 17, 21. i 22. divizija, 15. makedonski korpus sa 42. i 48. divizijom, 1. konjička i 2. tenkovska brigada.

Štab 1. armije izvršio je podelu tih snaga na dvije grupe divizija, približno iste jačine (sjevernu i južnu). U južnoj grupi divizija nalazile su se 2. i 6. proleterska, 5, 11. i 17. divizija, 1. konjička brigada i jedan tenkovski bataljon, bez jedne čete. Ta grupa divizija bila je podjeljena u dvije operativne grupe: Bosansku operativnu grupu divizija, koju su sačinjavale 2. proleterska, 5. i 17. divizija i Bosutsku operativnu grupu, koju su sačinjavale 6. proleterska i 11. divizija i 1. konjička brigada.⁴⁴¹

Snage Bosutske operativne grupe bile su raspoređene u Sremu u rejonu Morović — Bosut, sa zadatkom da prodru između Spačve i Save ka Županji i Brčkom, ovladaju rejonom Vrbanja — Jamena — Gunja, presjeku željezničku prugu Brčko — Vinkovci i spoje se sa Bosanskom operativnom grupom divizija u rejonu Brčkog, a potom nastupe pravcem Vrbanja — Otok — Vinkovci u cilju privlačenja na sebe jačih neprijateljskih snaga i na taj način stvore što povoljnije uslove sjevernoj grupi divizija da izvrše proboj fronta između Dunava i Bosuta.

U cilju realizacije navedenog plana štab 1. armije je 3. aprila 1945. naredio 11. diviziji da sa 1. konjičkom brigadom, koja joj je bila podčinjena, izvrši pokret iz rejona Šremska Mitrovica — Martinci — Kuzmin — Kukujevc, prijeđe rijeku Bosut kod Morovića i sela Bosut i noću 3/4

«i Lj. Pajović, D. Uzelac, M. Dželebdžić, nav. delo, str. 316.

U Bosutoj operativnoj grupi divizija

aprila 1945. stigle do zapadne ivice Bosutskih šuma i u tom rejonu pripremi jedinice za napad na neprijateljska uporišta u Jameni i Strašincima, radi sadejstva s Bosanskom operativnom grupom divizija pri napadu na Bijeljina i Brčko.⁴⁴²

Po prijemu naredjenja jedinice 11. divizije i 1. konjičke brigade pristupile su izvršenju zadataka. Desna kolona — 5. kozaračka brigada — krenula je 3. aprila 1945. u

⁴⁴² zbornik, tom 11, dok. 19. — Zapovjest štaba 1. armije JA od 3. aprila 1945. podčinjenim jedinicama za sadejstvo s južnom grupom divizija u napadu na Brčko i za nasilno izviđanje na desnom krilu Armije.

19,00 časova usiljenim maršem pravcem selo Martinci — Kuzmin — Kukujevci — Morović — Filipovim putem sjeverno od sela Strašinaca, sa zadatkom da likvidira neprijatelja u selo Soljani, a zatim da se utvrdi ispred sela i zatvori pravac od Vrbanje i sela Drenovca.

Zadatak 12. krajiške brigade je bio da toga dana u 24,00 časa krene sa 5. brigadom i da likvidira neprijatelja u selu Strašinci, a zatim da se razmjesti u istom selu kao divizijska rezerva.

Prva konjička brigada je dobila zadatak da kontroliše pravac od Lipovca i Batrovaca, zatvarajući liniju rijeka Studva — kanal Mala Jasenova — kanal Paovska bara i Spaljarićev stan.

Lijevu kolonu sačinjavala je 8. crnogorska brigada, koja je takođe u 19,00 časova 3. aprila usiljenim maršem krenula pravcem Kuzmin — selo Bosut — Sremska Rača nasipom pored Save, sa zadatkom da likvidira neprijatelja u selima Jamena i Račinovci, a zatim da se utvrdi ispred sela Račinovci i zatvori pravac od Gunje i od sela Drenovca.⁴⁴³

U prepodnevним časovima 4. aprila, 5. kozarska i 8. crnogorska brigada stigle su — svaka svojim pravcem nastupanja na rijeku Bosut, ali je prelazak rijeke bio otežan zbog porušenih mostova i trajao je po nekoliko sati. Oko 17,00 časova 8. crnogorska brigada likvidirala je neprijateljsko uporište u selima Jemena i Strašinci, napala neprijatelja u selu Račinovci i oko 08,00 časova 5. aprila zauzela to selo, a zatim posjela liniju: Rapov stan — k. 86 — zapadna ivica sela Račinovci — do rijeke Save.

Oko 22,00 časa 4. aprila, 5. kozarska brigada je uz sadejstva jednog divizionu 1. konjičke brigade likvidirala neprijateljska uporišta u selu Soljani, zauzela selo i utvrdila se ispred sela na liniji Galovoćev stan — zapadna ivica sela, Filipovićev stan.

Oko 13,00 časova 4. aprila rijeku Bosut prešla je i 12. krajiška brigada i razmjestila se u selu Strašinci kao divizijska rezerva, istovremeno obezbeđujući prostor između 5. i 8. brigade.

⁴⁴³ Zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 28. — Izvještaj štaba 11. divizije od 5. aprila 1945. o zauzimanju sela Soljani, Jamene, Strašinaca i Račinovaca.

Prva konjička brigada je po prelasku Bosuta, kontrolisala pravac od Lipovca i Batrovca, a sa jednim eskadronom zatvarala pravac od Vrbanje.

Gubici divizije u ovim borbama bili su sedam poginulih i 22 ranjena borca.

Izbijanjem na navedene prostorije, širina fronta koji su zaposjele jedinice 11. divizije iznosila je oko 20 km, zbog čega je štab divizije zatražio od štaba 1. armije da na pravac prema Vrbanji uputi i druge snage i da skraćanjem fronta omogući 11. diviziji uspješno dejstvo na neprijateljska uporišta u selima Drenovcu i Gunja, odnosno da zaštiti njen desni bok od pravca Vrbanje.⁴⁴⁴

Neprijatelj je, međutim, brzo reagovao, jer je pojavom 11. divizije sjeveroistočno od mostobrana Brčko zaprijetila opasnost odsjecanja rejonu Brčko sa sjevera. Stoga je komanda 22. njemačke grenadirske divizije noću 4/5 aprila 1945. hitno uputila 65. puk preko Save u rejon sela Drenovac i Vrbanja. Taj puk, ojačan dopunskim bataljonom 22. divizije i ustaškom milicijom, oko 10,00 časova 5. aprila izvršio je obuhvatni napad na položaje 5. kozarske brigade u rejonu sela Soljani.

Ne znajući jačinu neprijatelja i bez oslonca na druge naše jedinice na krilima, bataljoni 5. brigade su bez jače međusobne povezanosti prihvatili borbu i brzo se našli u poluokruženju. Budući da su se prethodnog dana u selu Soljani posakrivali izvjesni dijelovi ustaške milicije, koji su iz kuća otvorili vatru na jedinice brigade, to su bataljoni bili primorani da se, vodeći ulične borbe, povlače ka istočnoj ivici sela.

Oko 12,00 časova 5. aprila brigada je bila potpuno opkoljena, a neprijatelj je nastojao da je uništi. Otpočele su žestoke borbe, često prsa u prsa. Oko 15,00 časova brigada je preko brisanog prostora otpočela proboj iz okruženja prema šumi Jasenova, gdje su je prihvatile jedinice 12. krajiške brigade. Zahvaljujući snalažljivosti i odlučnosti cjelokupnog starješinskog kadra i visokom moralu boraca, brigada je izbjegla uništenje, ali je pretrpjela velike gubitke.

Poginulo je 80, a ranjeno 150 boraca i starješina. Pored ostalih, u toj borbi poginulo je 11 komandira i poltičkih

444 Isto.

komesara četa i komandira vodova, koji su u redovima 5. brigade borili od njenog formiranja. Bili su to komandiri četa: Vaso Katas, rođen 1924. u selu Balta Jaruge, Prijedor; Srđan Balaban, rođen 1924. u selu Donji Jelovac, Bosanska Dubica; Milorad Vukmirović, rođen 1924. u selu Čelebnici, Bosanska Dubica i Mirko Tubić, rođen 1922. u selu Strigova, Bosanska Dubica. Politički komesari četa: Dragan Đurđević, rođen 1920. u selu Vodičevo, Bosanski Novi; Milan Šljakovića, rođen 1922. u selu Donje Vodičevo, Bosanski Novi, Mišo Perović, rođen 1924. u selu Bosanski Aleksandrovac, Bosanska Gradiška i Dušan Srđić, rođen 1921. u selu Ravska, Prijedor. Komandiri vodova: Dušan Grujić rođen 1914. u selu Orlovci, Prijedor; Vico Kojić, rođen 1923. u Srpskom Vakufu, Bosanska Gradiška i Milan Stević, rođen 1926. u selu Glinica, Cazin.

Poslije proboja iz obruča, i pored velikih gubitaka, jedinice 5. brigade su posjele položaje ispred sela Soljana, oslanjajući se desnim krilom na 1. konjičku brigadu, a lijevim krilom na 12. krajišku brigadu.⁴⁴⁵

Petog aprila 1945. prvi bjelogardijski puk Ruskog zaštitnog korpusa, sa ustaškim jedinicama napao je položaje 8. crnogorske brigade istočno od Đurića. Poslije žestokih borbi, 8. brigada je odbacila neprijatelja do istočne ivice Đurića. U tim borbama 8. brigada je imala osjetne gubitke, oko 210 boraca i starješina izbačenih iz stroja.⁴⁴⁶

I u 8. crnogorskoj brigadi poginulo je 11 komandira i političkih komesara četa i komandira vodova. Poginuli su komandiri četa: Matija Bulatović, rođen 1914. u Treboviju, Crna Gora; Branko Noković, rođen 1921. u Vukovicima; Miloš Šljivančanin, rođen 1917. u Šavniku; Đorđe Koprivica, rođen 1921. u Koprivicama, Crna Gora. Politički komesari četa, Savo Milutinović, rođen 1921. u Stijeni Piperskoj i Vojislav Cvijetić, rođen 1916. u Sapcu. Pomoćnik političkog komesara četa, Ljubiša Tomić, rođen 1918. u Gornjem Milanovcu. Komandiri vodova, Živko Grujić, rođen 1914. u Bijelom Polju, Veličko Marsenić, ro-

⁴⁴⁵ Lj. Borojević, D. Samardžija, R. Bašić, nav. delo, str. 234 i 235.

⁴⁴⁶ Zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 47. — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 11. divizije JA štabu 1. armije o dejstvima potčinjenih jedinica od 1. do 10. aprila 1945.

đen 1916. u Mošnici, Momčilo Vasiljević, rođen 1924. u Stublenici i politički delegat voda Branko Vemić, rođen 1924. u Bukovici.⁴⁴⁷

U cilju otklanjanja mogućnosti novih iznenađenja, štab 11. divizije je na svom sektoru uspostavio neprekidni front, tako što je u prostor između 5. kozarske i 8. crnogorske brigade ubacio 12. krajišku brigadu. Ove brigade su 5. i 6. aprila, zajedničkim snagama, izvršile nekoliko napada na neprijatelja u rejonu sela Soljani, ali bez uspjeha, a brigade su imale znatne gubitke.

Jedinice 11. divizije su krajem 6. aprila 1945. bile raspoređene — 5. kozarska brigada istočno i južno od sela Soljana na kanalu Vidina struga, 12. krajiška brigada istočno od sela Drenovca, od Gavrilovićeovog stana do Grginog stana, a 8. crnogorska brigada istočno od sela Đurića, od Grginog stana, na jug do Jakićeovog stana, nedaleko od Save.

Tako su jedinice 11. divizije i 1. konjičke brigade tokom 4. i 5. aprila 1945. ostale same na razvučenom frontu od oko 20 km i pred jakim neprijateljem, budući da se 6. proleterska divizija još uvek nalazila u rejonu Morović — Batrovci — Lipovac.

Tek je 6. aprila 3. brigada 6. divizije u ranim jutarnjim časovima prispjela u rejon Vrbanje i oko 08,00 časova napala to uporište i oslobodila selo. Nakon toga uputila je jedan bataljon prema naselju Spačva u cilju sprečavanja prodora neprijateljskih rezervi iz rejona sela Otoka i Kompletinaca, dok je jednu četvu uputila ka selu Soljani, za ispomoć jedinicama 5. kozarske brigade. Ostale jedinice brigade vodile su manje borbe sa ostacima neprijatelja na zapadnoj ivici sela Vrbanja.

Dok je 1. brigada 6. proleterske divizije tokom 6. aprila vodila ogorčene borbe na neprijateljskim uporištima u selima Batraci i Lipovac, 2. brigadi je naređeno da u 12,00 časova krene uz rijeku Studvu ka selu Soljani. Brigada, međutim, u toku noći nije uspjela naći prelaz preko rijeke Spačve, pa je zanoćila u Spačvanskim šumama i tek u popodnevним časovima 7. aprila stigla u rejon Vrbanje,

⁴⁴⁷ 8. *crnogorska brigada* (zbornik sjećanja), VIZ, Beograd 1978, str. 401, članak Vasilija Kraljevića, *Završne operacije*.

dok su 1. i artiljerijska brigada 6. divizije stigle u rejon Soljani 8. aprila, nakon što su smjenjene jedinicama 22. divizije.⁴⁴⁸

Uviđajući taj nedostatak, a u cilju organizovanijeg sadejstva sa Bosanskom operativnom grupom divizija u borbi za oslobođenje Brčkog, štab 1. armije je zapovješću od 6. aprila 1945. objedinio komandovanje Bosutskom grupom divizija, tako što su 11. divizija i 1. konjička brigada stavljene pod komandu Đoke Jovanovića, komandanta 6. proleterske divizije.⁴⁴⁹ Štab 11. divizije je i dalje održavao direktnu radio-vezu sa štabom 1. armije u Erdoviku. Tom zapovješću naređeno je štabovima 6. proleterske i 11. divizije da ovladaju rejonom Drenovci — Gunja.

Zadatak 11. divizije je bio da noću 6/7. aprila 1945. produži napad pravcem Drenovci — Gunja, sa težištem da obuhvati razdvojna neprijateljska uporišta u tim selima i da ih likvidira, a štabu 6. proleterske divizije je naređeno da jednom brigadom ovlada željezničkom prugom Brčko — Vinkovci i jačim patrolama obezbjedi desni bok sa pravca koji od sela Nijemaca, Otoka i Bošnjaka vodi ka Vrbanji, a jednom brigadom pomogne jedinicama 11. divizije u likvidaciji neprijateljskog uporišta u selu Drenovcima.

Zadatak 1. konjičke brigade je bio da vrši izviđačku službu.

Neprijatelj je, međutim, uporno branio taj rejon i svim raspoloživim snagama nastojao spriječiti naše jedinice da ovladaju njime. U tom cilju je komandant 22. njemačke divizije prikupio tri njemačka i dva ustaška bataljona i oko 09,00 časova 7. aprila 1945. izvršio buhvatni napad na jedinice 3. brigade 6. proleterske divizije u Vrbanji. Nakon žestokih borbi, koje su trajale gotovo 20 časova, neprijatelj je prisilio 3. brigadu da se povuče iz Vrbanje i da se koncentriše kod Gvozdićevog stana, sjeveroistočno od Soljana.⁴⁵⁰

448 Zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 55. — Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 6. proleterske divizije od 11. aprila 1945. Štabu 1. armije JA o dejstvima od 1. do 10. aprila.

449 Zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 29. — Zapovjest štaba 1. armije JA od 6. aprila 1945. štabovima 6. proleterske i 11. udarne divizije za sadejstvo s jedinicama južne operativne grupe divizija u oslobođenju Brčkog.

450 isto kao u napomeni 448.

U borbama vođenim 7. aprila, gubici jedinica 6. proleterske divizije bili su veliki. Poginula su 73, a ranjena 222 borca i starješine. Između ostalih, poginula su i dva komandanta brigade, komandant 3. brigade Ljubomir Medic Brzica i komandant artiljerijske brigade Ilija Palija.

Gubici 11. divizije u borbama vođenim na tom sektoru od 4. do 9. aprila bili su, takođe, veliki. Poginula su 254, ranjeno 841, a nestalo 49 boraca i starješina. Ukupno je izbačeno iz stroja 1.144 borca. Ti podaci najrječitije govore o žestini borbi i nastojanju neprijatelja da odbrani i održi front na liniji selo Vrbanja — selo Soljani — Galovičev stan — Marčičev stan — Jakobičev stan — istočna ivica sela Đurića — rijeka Sava. Taj prostor posijedale su i branile sledeće snage neprijatelja: 65. puk 22. njemačke divizije, 1. puk ruskog zaštitnog korpusa, 41. fizilirski bataljon Borbene grupe »Burgemajster«, djelovi 12. ustaško-domobranske divizije i izvjesni dijelovi ustaške milicije.⁴⁵¹

Pristizanjem u rejon sela Soljana 1. brigade 6. proleterske divizije, konačno je bila prikupljena Bosutska operativna grupa divizija, pa su 8. aprila 1945. otpočeli napadi na neprijateljska uporišta duž čitavog fronta, od sela Vrbanje do rijeke Save.

Jedinice 11. divizije napadale su neprijateljska uporišta u selima Soljani, Drenovci i Đurići, ali nisu postigle uspjeh. Oko 16,30 časova 8. aprila, 3. lička brigada 6. proleterske divizije uz podršku artiljerije napala je neprijatelja u selu Soljani, sadejstvujući 5. kozarskoj brigadi, koja se danima nalazila ispred ovog uporišta. Nakon žestokih borbi koje su trajale punih deset sati, te dvije brigade su u 03,00 časova 9. aprila slomile otpor neprijatelja i konačno oslobodile selo Soljane.⁴⁵²

Jedinice 2. ličke brigade čitavog dana, 8. aprila, vodile su borbu sa neprijateljem u selu Vrbanja, ali bez uspjeha. Jedinice 1. konjičke brigade dijelom snaga su vodile borbu u liniji fronta Vrbanja — Soljani, a sa jednim eskadronom vodila je tešku borbu u šumi Ljubelj sa dijelovima njemačke Borbene grupe »Flum«.

⁴⁵¹ Lj. Pajović, D. Uzelac, M. Dželebdžić, nav. delo, str. 368 i 370.

⁴⁵² Zbornik, tom 11. knj. 1, dok. 92. — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 11. divizije od 22. aprila 1945, štabu 1. armije o dejstvima divizije od 11. do 20. aprila.

Zauzimanjem sela Soljani linija fronta Bosutske operativne grupe divizija, ujutro 9. aprila 1945. protezala se pravcem istočna ivica sela Vrbanja, s. Drenovac. s. Đukića, s. Stara Gunja i Sava.

Jedinice 6. i 11. divizije su tokom 9. aprila obnovile napad na navedena neprijateljska uporišta, ali nisu uspjela da ih likvidiraju.

Imajući u vidu značaj potrebe slamanja neprijateljske odbrane u rejonu Đurića i Gunje, radi omogućavanja jedinicama Bosanske operativne grupe divizija prolaska na lijevu obalu Save, štabovi 6. i 11. divizije odlučili su da u toku 10. aprila 1945. težište napada prenesu na lijevo krilo. S tim u vezi naređeno je da jedinice 1. ličke i 5. kozarske brigade izvrše napad na neprijateljsko uporište u selu Drenovcima, a 8. crnogorska i 12. krajiška brigada grupišu svoje snage istočno od sela Đurića i glavni udar nanesu pravcem Đurići — Gunja.

Oko 19,00 časova 10. aprila 1. lička i 5. kozarska brigada krenule su ka Drenovcima i oko 23,00 časa ušle u selo bez borbe. Istog dana, oko 21,00 čas jedinice 8. crnogorske i 12. krajiške brigade krenule su u napad na neprijateljsko uporište u Đurićima i uz otpor neprijateljskih zaštitnica oko 24,00 časa, oslobodile selo.

Po zauzimanju sela Drenovci i Đurići, jedinice 11. divizije nastavile su nastupanje prema Gunji. U 04,00 časa djelovi 8. crnogorske brigade ušli su u selo Gunju bez borbe. Tu su se sreli sa jedinicama 5. divizije, koje su iz rejona Brčko prešle na lijevu obalu Save bez dodira sa neprijateljem, a zatim su jedinice Bosanske grupe divizija, 5. i 17. divizija, počele prebacivanje na lijevu obalu Save, dok je 2. proleterska divizija ostala na desnoj obali Save i vodila borbe za oslobođenje Bosanskog Samca.

Spajanjem južne operativne grupe divizija (Bosutske i Bosanske) 12. aprila 1945. i njihovog stavljanja pod zajedničku komandu štaba 1. armije, te nastavak nadiranja prema Županji i Vinkovcima, stvorilo je uslove da sjeverna operativna grupa divizija 1. armije počne opšti napad na utvrđene neprijateljske položaje i probije sremski front, kao i da jedinice 3. armije počnu forsiranje Drave i Dunava

i da noćnu planirane operacije Jugoslovenske armije za konačno oslobođenje zemlje.

Bez obzira na nedostatke ispoljene u početku borbenih dejstava Bosutske operativne grupe divizije, ipak se može tvrditi da su naše snage, u osnovi, izvršile svoj zadatak. One su primorale neprijatelja da, braneći mostobran kod Brčkog i željezničku prugu Brčko — Vinkovci, radi izvlačenja 22. njemačke divizije i drugih svojih jedinica iz Bosne, angažuje u tom rejonu znatne snage. Sama činjenica da su jedinice Bosanske grupe divizija (5. i 17. divizija) forsirale Savu bez borbe, rječito govori da je Bosutska operativna grupa divizija obavila svoj zadatak. Njena dejstva su poremetila planove neprijatelja uopšte i omogućila temeljite pripreme za predstojeća dejstva Sjeverne grupe divizija 1. armije.

Južna operativna grupa divizija 1. armije, krajnjim zalaganjem cjelokupnog boračkog i starješinskog sastava, tokom desetodnevnih borbi nanijela je neprijatelju teške gubitke. Ubijeno je ili ranjeno oko 7.500, a zarobljeno 2.500 vojnika i oficira. Zaplijenjena su tri topa, dva minobacača, oko 180 automatskih oruđa, 2.500 pušaka i drugog ratnog materijala. Naši gubici su bili: poginulo je 855, a ranjeno 2.992 borca i starješina. Od toga kod Bosutske operativne grupe 515 poginulih i 1.718 ranjenih.⁴⁵³

Što Južnoj operativnoj grupi divizija 1. armije nije pošlo za rukom da razbije neprijateljsko južno krilo na sremskom frontu, da obuhvati i odsječe njegove snage na liniji Vinkovci — Županja, razlog je prije svega u činjenici da naši štabovi ni tom prilikom, kao ni ranije tokom proboja svih sedam neprijateljskih linija, nisu raspolagali tačnim podacima o broju, naoružanju i vrsti neprijatelja.

Prema planu strategijskih operacija za oslobođenje Jugoslavije bilo je predviđeno da napad Sjeverne grupe divizija 1. armije za proboj sremskog fronta i forsiranje Drave i Dunava počne tek kad Južna grupa divizija (2. i 6. proleterska, 5, 11 i 17. divizija), kojom je neposredno komandovao komandant 1. armije, ovlada neprijateljskim mostobranom južno od Save na rejonu Brčkog, forsira rijeku i izbije na rejon Županje, a potom nastavi brzim prodiranjem na sjever ka rejonu Vinkovci — Stari Mika-

«3 Lj. Pajović, D. Uzelac, M. Dželebdžić, nav. delo, str. 404.

novci, gdje bi se spojile sa desnim krilom Sjeverne grupe divizija, a potom zajedničkim snagama izvršili odsjecanje i uništenje jedinica 34. njemačkog armijskog korpusa.

Pored žestokog otpora neprijateljskih snaga koje su se nalazile ispred Južne grupe divizija, a koje su bile daleko brojnije nego što se procjenjivalo, razne druge okolnosti su onemogućile brže nastupanje te grupe divizija. Nakon izvlačenja svojih posljednjih snaga iz Bosne Nijemci su srušili most na Savi kod Brčkog, što je otežalo prebacivanje 5. i 17. divizije na lijevu obalu Save i produžilo njihovo spajanje sa Bosutskom grupom divizija za nekoliko dana. O tome se u telegramu Komandanta 1. armije od 8. aprila 1945, upućenom Generalštabu JA, kaže: »Most u Brčkom srušen. Jedinice sa one strane Save (misli se na 6. i 11. diviziju i konjičku brigadu) — vode borbu do Gunje. Mi se nećemo moći prebaciti još za tri do četiri dana.⁴⁵⁴

Po spajanju sa Bosanskom operativnom grupom divizija u rejonu Gunje i nakon što je 12. krajiška brigada, 12. aprila, uzela učešće u oslobodjenju sela Vrbanje, jedinice 11. divizije su 13. i 14. aprila nastavile pokret prema Vinkovcima.

Peta kozarska brigada je 13. aprila oko 19,00 časova bez borbe ušla u selo Otok, odakle je nastavila pokret pravcem s. Privlaka — s. Andrijaševci — s. Novi Mikanovci — s. Vrbica — s. Semeljci — s. Viškovci — s. Đakovačka Satnica.

Osma crnogorska brigada je 14. aprila u 07,45 časova iz sela Vrbanje izvršila pokret pravcem sela Pivničište, preko Bošnjaka i Županje za selo Gradište, gdje se razmjestila za odmor.

Dvanaesta krajiška brigada je 14. aprila izvršila pokret pravcem s. Vrbanja — s. Gradište — s. Cerna — s. Siškovci, gdje se razmjestila.

Istog dana artiljerijska brigada stigla je u selo Gradište, a štab divizije smjestio se u selu Cerna.

⁴⁵⁴ zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 30. — Izvod iz knjige depeša štaba 1. armije, od 2. do 10. aprila 1945.

U toku 14. aprila 1945. sve jedinice 11. divizije izbile su u rejon sela Gradište — Siškovci (13 km jugozapadno od Vinkovaca), a budući da su se kretale u drugom ešelonu Južne operativne grupe divizija, na tom maršu nisu imale borbenog dodira sa neprijateljem. Diviziji je naredeno da se u tom rejonu odmori, sredi i pripremi za naredne zadatke.⁴⁵⁵

Na osnovu izvještaja potčinjenih štabova o uspjesima postignutim u prvim danima proboja sremskog fronta i brzog zauzimanja Vinkovaca, štab 1. armije procjenio je da su glavne snage neprijatelja na pravcu nastupanja armija uglavnom uništene i da neće biti u stanju pružiti jači otpor sve do Slavenskog Broda. Zbog toga je i izdata zapovjest za energično gonjenje neprijatelja. Ne raspoložujući stvarnim podacima o jačini i namjeri neprijatelja, štab 1. armije naredio je divizijama da gone neprijatelja, s tim da 16. aprila zauzmu selo Pleternicu i Slavonsku Požegu, a zatim napadnu Slavonski Brod. Predpostavljalo se da su naše jedinice u toku 12, 13. i 14. aprila 1945. uništile oko 70% neprijateljskih snaga na sremskom frontu.

Ispostavilo se, međutim, da su snage 34. njemačkog armijskog korpusa bile samo djelimično razbijene i da su nakon povlačenja iz Vinkovaca i Našica organizovale čvrstu odbranu na liniji s. Viljevo — s. Ferčanci — s. Gorjani — Đakovo — s. Jaruge. Namjera neprijatelja je bila da na toj liniji upornom odbranom spriječi dublji prodor u Slavoniju jedinica 1. i 3. armije JA i time omogući izvlačenje 21. njemačkog brdskog armijskog korpusa iz doline rijeke Bosne preko Slavenskog Broda.⁴⁵⁶

Iz razvoja događaja tokom 15. i 16. aprila štab 1. armije je zaključio da neprijatelj uporno brani prilaz Slavenskom Brodu na pravcu Đakovo — Brod i da se upućivanjem jačih snaga na liniju s. Ruševo — s. Pleternica, bočnim dejstvom mogu ugroziti neprijateljske snage na pravcu Đakovo — Brod i da je cjelishodnije prenijeti težište dejstva za oslobođenje Slavenskog Broda sa pravca dolinom

⁴⁵⁵ Zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 71. — Zapovjest štaba 1. armije JA od 15. aprila 1945. štabovima potčinjenih divizija za gonjenje neprijatelja ka Slavenskom Brodu.

⁴⁵⁶ »Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945«, Vojnoistorijski institut JNA, Beograd 1957, str. 571. (U daljem tekstu »Završne operacije«.).

rijeke Save na pravac sjeverno od grebena Dilj u rejon sela Pleternica. S tim ciljem je štab 1. armije naredio štabu 11. divizije da svoje snage prebaci iz rejona sela Stari Mikanovci u rejon sela Riševo, Konjička i tenkovska brigada u rejon sela Pleternice, 6. divizija u rejon sela Paka i Savski Dol, a 21. divizija iz rejona Đakova u rejon sela Buk.

Komanda 34. njemačkog armijskog korpusa je, međutim, pravovremeno uočila promjenu težišta napada naših jedinica i ojačala svoje snage u rejonu sela Pleternica.⁴⁵⁷

Pomenutim naređenjem štaba 1. armije pod komandu štaba 11. divizije stavljene su Konjička i Tenkovska brigada, a diviziji je naređeno da se iz rejona sela Stari Mikanovci usiljenim maršem prebaci u rejon sela Ruševo.⁴⁵⁸

Po prijemu naređenja jedinice 11. divizije su, obilazeći Slavonski Brod, sa sjevera, preko Dilj planine, 17. aprila 1945. počele pokret sledećim pravcem: 5. kozarska brigada u 04,00 časa s. Gašnici — s. Nabrđe — s. Milinci — s. Vladkovci — s. Sibokovac i stigla u selo Čaglin, gdje se razmjestila za odmor, a nakon odmora nastavila pokret pravcem s. Migalovci — s. Ruševo — s. Dijedina Rijeka — s. Katlinić — s. Buk, gdje je stigla u 05,00 časova 18. aprila; 8. crnogorska brigada u 02,00 časa iz sela Gašinaca pravcem s. Kondrići — s. Levanjska Vaorš — s. Paka — s. Ruševo s. Dijedina Rijeka, izašla na raskrnicu Dijedina Rijeka — Slavonski Brod i preko sela Buka krenula za selo Vrčindol, gdje je stigla 18. aprila u 05,00 časova; 12. krajiška brigada se kao prethodnica 11. divizije kretala pravcem s. Gašnica — s. Nabrđe — s. Čenkovo — s. Ruševo; 1. konjička brigada pristigla je u selo Buk 18. aprila i stavila se pod komandu 11. divizije, dok je Tenkovska brigada bila u pokretu iz Vinkovaca za selo Buk.⁴⁵⁹

Zadatak 11. divizije je bio da u 06,00 časova 18. aprila 1945. napadne neprijatelja na liniji sela Andrejevci — selo Stari Slatnik, presječe komunikacije koje vode iz Slavonskog Broda i glavnom snagom napadne njegove snage u tom gradu sa sjeverozapadne strane, a pomoćnim da očisti

⁴⁵⁷ Isto, str. 582,

⁴⁵⁸ Isto.

⁴⁵⁹ zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 92. — Izvod iz operacijskog dnevnika 11. divizije od 21 aprila 1945. štabu 1. armije o dejstvima divizije od 11. do 20. aprila.

komunikacije na pravcu prema selu Batrine i da se u tom rejonu poveže sa brigadom 1. proleterske divizije, koja je određena za sadejstvo snagama 11. divizije na pravcu sela Andrijevcu, u cilju sprečavanja izvlačenja snaga neprijatelja iz Slavenskog Broda.⁴⁶⁰

Za izvršenje tog zadatka jedinice 11. divizije su u jutarnjim časovima 18. aprila počele nastupati sledećim pravcima: 5. kozarske i 8. crnogorska brigada prebacile su se preko sela Vrčidol i zauzele položaje na južnim padinama Babine Glave i šume Cerje, sjeverozapadno od sela Andrijevice i Sibirj, a 12. krajiška brigada je istog dana napala neprijateljska uporišta u selima Čelikovci, Grizići, Jakčina Mala, koje su branili dijelovi 47. njemačkog grenadirskog puka. Neprijatelj je pružio jak otpor, ali se pod pritiskom jedinica 12. brigade, noću 18/19. aprila, povukao ka selu Kadanovci, a 12. brigada se potom oko 04,30 časova 19. aprila ubacila u prostor između 5. i 8. brigade, na položaje ispred sela Andrijevice.

Prva konjička brigada je 18. aprila pristigla u selo Buk i stavila se pod komandu štaba 11. divizije. Ona je dobila zadatak da sa jednim eskadronom pročisti šumu između jedinica 11. i 16. divizije.

Artiljerijska brigada je sa položaja u rejonu (k. 140) između sela Vrčindol i Kodanovci, podržavala napad 12. krajiške brigade na neprijateljsko uporište u selu Čelikovci.

Komandno mjesto štaba 11. divizije nalazilo se u selu Grgurovići, 13. km sjeverozapadno od Slavenskog Broda.⁴⁶¹

Na pravcu nastupanja jedinica 11. divizije nalazile su se sledeće neprijateljske snage: dijelovi 16. i 47. puka (22. njemačke divizije), dijelovi 3. ustaško-domobranske divizije i dijelovi 7. SS divizije, koja je 18. aprila 1945. prešla iz Bosne na lijevu obalu Save kod Slavenskog Broda.

Sa linije od prethodnog dana 5. kozarska brigada je nastupala ka selima Sibirj i Slobodnica i u toku 19. aprila

⁴⁶⁰ Zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 74. — Naredenje štaba 1. armije JA od 17. aprila 1945. štabovima potčinjenih divizija za nastupanje ka Slavenskom Brodu.

⁴⁶¹ Zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 86. — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 1. konjičke brigade od 20. aprila 1945. štabu 1. armije o dejstvima brigade od 11. do 20. aprila 1945.

»Završne operacije«, str. 589.

uspjela da prodre u selo Sibirje, ali je neprijatelj protivnapadom prinudio brigadu na povlačenje. U toku 20. aprila 5. brigada je vodila borbu sa neprijateljem između sela Završje i Sibirj, a u toku noći 20/21. aprila ponovila napad na uporište u Sibirju. Uz artiljerijsku podršku dveju baterija topova i sadejstvo jednog eskadrona 1. konjičke brigade, 5. kozarska brigada je slomila otpor neprijatelja, oslobodila sela Sibirje i Slobodnicu i presjekla komunikaciju Slavonski Brod — Zagreb. U tim borbama neprijatelj je pretrpeo velike gubitke, a zarobljeno je nekoliko stotina neprijateljskih vojnika.⁴⁶²

U nastojanju da presječe komunikaciju koja od Slavonskog Broda vodi prema Slavonskoj Požegi, između sela Vrčindola i Brđana 8. crnogorska brigada je naišla na žestok otpor.⁴⁶³ Neprijatelj je izvršio nekoliko protivnapada, pa je dolazilo do borbe prsa u prsa. Pri takvom razvoju događaja, štab 11. divizije naredio je štabu 1. konjičke brigade da sa dva eskadrona posedne položaje u rejonu Grabrike — Belice i pruži pomoć 8. brigadi. Neprijatelj se, međutim, na tim položajima utvrdio i uporno branio prilaze komunikaciji. Oko 15,00 časova 19. aprila položaje 8. crnogorske brigade preuzela je 31. brigada 21. divizije, a 8. brigada je oko 17,00 časova izvršila pokret sa te prostorijske pravcem s. Vrčindol — s. Brđani — s. Papuzovići ka selu Završju radi neposrednog sadejstva 6. diviziji, koja je vodila borbu u rejonu sela Zdenci.

Nakon što je protjerala neprijatelja sa polazaja na liniji sela Grizić — Jakačina, 12. krajiška brigada je oko 04,00 časa 19. aprila izbila ispred sela Andrejevci, zapadno od Slavenskog Broda i na sjevernom dijelu sela,

⁴⁶² Među zarobljenim neprijateljskim vojnicima nalazio se i Josip Kosovec, rodom iz sela Čaglić kod Pakraca, koji je kao »domobran« stupio u 5. kozarsku brigadu krajem 1944. Međutim, kada se 5. brigada u noći između 4/5. aprila nalazila na položajima ispred sela Vrbanje, Kosovec je prebjegao neprijatelju. Sutradan, 5. aprila, Kosovec je bio vodič njemačkim i ustaškim snagama koje su izvršile opkoljavanje 5. kozarske brigade u selu Soljanima, sa namjerom da je unište. Pukim slučajem, Kosoveca je ponovo zarobila ista brigada, ali ovom prilikom je bio u ustaškoj uniformi. Od strane vojnog suda 11. divizije Josip Kosovec je osuđen na smrt i strijeljan 22. aprila 1945. (Lj. Borojević, D. Samardžija, R. Bašić, nav. delo, str. 236 i 237, objašnjenje 431.)

⁴⁶³ Bili su to 16. i 47. puk 22. njemačke divizije, koji su se 17/18 aprila povukli iz Đakova.

iznad puta i željezničke pruge, razvila se za napad na neprijateljsko uporište u Andrijevici. U međuvremenu je primjećeno da se iz pravca Slavanskog Broda ka zapadu kreću jake neprijateljske snage u mješovitim kolonama (pješaštija, motorizacija, zaprežna vozila i jedna kompozicija voza).⁴⁶⁴ Jedinice 12. brigade su oko 05,40 časova otvorile vatru na te kolone, što je izazvalo pometnju, pa su neki njegovi dijelovi u neredu odstupili prema rijeci Savi. Oko 07,00 časova neprijatelj se sredio i uz pomoć snaga koje su u rejonu sela Andrijevci štatile povlačenje te kolone, onemogućilo jedinicama 12. brigade eksploataisanje početnog uspjeha i ovladavanje selom.⁴⁶⁵ Istog dana oko 22,00 časa 12. brigada obnovila je napad i oko 02,00 časa 20. aprila ovladala sjevernim dijelom sela i izbila na put Andrijevica — Šibin. Neprijatelj je snažnim protivnapadom odbacio jedinice 12. brigade na polazne položaje, kao i 2. bataljon 5. kozarske brigade koji je napadao na Andrijeve lijevo od 12. brigade. U toj borbi ranjen je komandant 12. brigade Mile Vučenović, ali je ostao u stroju i nastavio da komanduje brigadom.

U međuvremenu je, sjeverozapadno od sela Andrijevica, nakoti 160, u borbu uvedena 31. brigada 21. divizije.⁴⁶⁶ Tako je 12. brigada, sa osloncem na tu brigadu i, sa istoka, na 5. brigadu 11. divizije, nakon nekoliko uzastopnih napada i protivnapada uspjela da sa 2. bataljonom, ojačanim četom automatičara, prodre kroz selo i da uništi veći broj neprijateljskih motornih vozila i zaplijeni jedan kamion natovaren municijom i sanitetskim materijalom. Prilikom odbijanja jednog od mnogobrojnih neprijateljskih napada smrtno je ranjen i umro na putu za bolnicu politički komesar 12. krajiške brigade, Luka Cvjetičanin.⁴⁶⁷

U toku noći 20/21. aprila nastavljene su borbe za Andrijevece, a u prepodnevnom časovima 21. aprila bataljoni

⁴⁶⁴ Bili su to dijelovi 7. SS divizije, koja je 18. aprila 1945. prešla iz Bosne na lijevu obalu Save kod Slavanskog Broda.

⁴⁶⁵ J. Marjanović, M. Kukulj, M. Vujović, B. Gačeša, R. Ranić, nav. djelo, strana 314 i 315.

⁴⁶⁶ zbornik, tom 11, knj. 1, dok. br. 89. — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 21. divizije od 21. aprila 1945. štabu 1. armije JA o dejstvu divizije od 11. do 21. aprila.

⁴⁶⁷ Luka Cvjetičanin, rođen 1924. u Bačkom Sokolcu, gdje su mu se roditelji doselili po završetku prvog svjetskog rata iz okoline Bosanske Krupe.

12. brigade izvršili su opšti napad na neprijatelje i oko 13,30 časova, nakon što je 31. brigada ovladala kotom 160, a 8. crnogorska brigada koja je u međuvremenu uvedena u borbu, ovladala kotom 101, slomljen je otpor neprijatelja i oslobođeno selo.

Neprijatelj je uporno i uz velike gubitke branio zaprečnu liniju u selima Andrijevci, Sibinje i Varoš (koje je napadala 6. divizija), sve dok se 21. aprila iz Slavenskog Broda nisu povukle njegove poslednje snage, odnosno dok nije poseo novu odbrambenu liniju na desnoj obali rijeke Orljave.⁴⁶⁸

Po oslobođenju Slavenskog Broda i Slavenske Požege, štab 1. armije JA je ocjenio da bi dalja nastupanja ka zapadu i što brže izbijanje u rejon Zagreba, povoljnije bilo usmjeriti glavninu snaga sjevernim pravcem, jer je prostorija od Slavenske Požege preko planine Psunja i istočnog dijela planine Bilogore do Grubišnog Polja bila slobodna teritorija koju su posjedale jedinice 10. korpusa. Manevarsko zemljište od rijeke Ilove prema Čazmi i dalje prema Zagrebu omogućavalo je lakši razvoj Armije, a brz prodor naših jačih snaga prema Čazmi omogućio bi natkriljavanje i obuhvat neprijatelja koji se povlačio glavnom komunikacijom preko Nove Gradiške ka Zagrebu. Taj pravac je takođe omogućavao sadejstva sa snagama 3. armije JA.

Iz navedenih razloga štab 1. armije u vremenu od 22. do 25. aprila 1945. prebacio je iz rejonu Slavenskog Broda u širi rejon Pakraca pet divizija (5, 6, 11, 42. i 48), dok je pravcem Slavenski Brod — Nova Gradiška uputio 1. i 21. diviziju.⁴⁶⁹

Neprijateljski gubici u borbama sa jedinicama 11. divizije u vremenu od 11. do 21. aprila 1945. bili su: ubijeno je 523, ranjeno oko 1.150 i zarobljeno 100 vojnika i oficira.

Gubici 11. divizije bili su: poginulo je 157, ranjeno 466 i nestalo 38 boraca i starješina. Najveće gubitke pretrpjela je 12. krajiška brigada, koja je tokom borbi za Andrijevce i Stari Slatnik od 18. do 22. aprila imala 86 poginulih i 121 ranjenog borca i starješinu. Pored političkog komesara brigade, Luke Cvjetičanina, poginuli su komandiri četa Dušan Babić i Milan Balaban; zamjenik političkog

⁴⁶⁸ »Završne operacije«, str. 593—685.

⁴⁶⁹ »Završne operacije«, str. 684.

komesara čete automatičara Branko Babić; adutant bataljona Branislav Vitanović i nekoliko komandira i političkih delegata vodova.

Tih dana u 12. krajiškoj brigadi došlo je i do kadrovskih promjena. Za političkog komesara brigade postavljen je Boro Gaćeša, a za zamjenika političkog komesara brigade Radovan Oreščanin.

Prema zapovjesti štaba 11. divizije od 22. aprila 1945. godine⁴⁷⁰ sve jedinice divizije otpočele su 23. aprila pokret sledećim pravcima:

— 5. kozarska brigada, selo Slobodnica — s. Pleternica — Slavenska Požega — s. Kamensko — s. Španovica — Pakrac — s. Trojeglav — s. Dežanovac, gdje se 25. aprila razmjestila za odmor, isturivši izviđačka jača odeljenja prema selu Hercegovac, radi obezbjeđenja i ispitivanja neprijatelja;⁴⁷¹

— 8. crnogorska brigada, Slavenska Požega — s. Brestovac — s. Velić Selo — s. Buč, gdje je prenoćila, a 25. aprila nastavila pokret pravcem Pakrac — s. Badljevinina — s. Trojeglav — s. Dežanovci, gdje se razmjestila;

— 12. krajiška brigada kretala se pravcem Slavenska Požega — s. Brestovac — s. Velić Selo — s. Orljavac — s. Prgomelj, gdje se razmjestila za odmor isturajući obezbjeđenje prema visu Glavica (trig. 506), a 25. aprila nastavila pokret pravcem s. Španovica — Pakrac — s. Badljevinina — s. Gornji i Donji Sređani — s. Trojeglav, gdje se razmjestila;

Arhiv VII (fond NOR) reg. broj 32-1, k. 867. — Zapovjest 11. divizije od 22. aprila 1945. patčinjenim jedinicama za pokret i gonjenje neprijatelja.

U nekim selima Slavonije mnogi pripadnici 5. kozarske brigade sreli su nekoliko desetina porodica sa Kozare, koje su okupatorsko-ustaške vlasti protjerale sa Kozare u toku poznate ofanzive u junu i julu 1942. Te porodice su prihvaćene od stanovništva Slavonije, koje im je pružilo utočište i dijelilo s njima sve teškoće rata. Među njima neki pripadnici 5. brigade našli su rođake koje nisu vidjeli gotovo tri godine, niti su bilo šta znali o njihovoj sudbini. Bili su to dirljivi susreti. U selu Veliki Grdevac jedna starica je ljubila borce redom i plačući govorila: »Djeco moja, da bar vas poljubim kad sina nemam«. Bila je to majka Save Krnete iz sela Sreplije kod Bosanske Dubice, koji je poginuo 28. oktobra 1944. ispred Sremske Mitrovice, kao zamjenik komandira 3. čete 2. bataljona 5. kozarske brigade. (Lj. Borojević, D. Samardžija i R. Bašić, nav. djelo, str. 238.)

— Artiljerijska brigada nastupala je iza 12. brigade i smjestila se u selu Trojeglav. Ostale prištapske jedinice razmještene su u selima Dežanovci, Donji Sređani i Badljevin. Stab divizije nalazio se u selu Trojeglav.

Sa te prostorije jedinice 11. divizije su se tokom 26. aprila prebacile u selo Mala Barna, gdje su izvršile pripreme za napad na neprijatelja koji je posjeo položaje na liniji Grđevički mlin, Obrova Suma, Pljošćice.⁴⁷²

Na pravcu napada jedinica 11. divizije nalazila se 22. njemačka pješadijska divizija i dijelovi 1. ustaško-domobranske udarne divizije.⁴⁷³

U toku noći 27. aprila 1945. sve tri brigade 11. divizije (5, 8. i 12) izvršile su napad na neprijateljske položaje, uz podršku artiljerijske brigade, ali su se nakon početnog uspjeha i jakog protivnapada neprijatelja morale povući na polazne položaje.

Tokom 28. i 29. aprila jedinice 11. divizije zadržale su se na dostignutoj liniji u stalnom kontaktu sa neprijateljem, napadajući u rejonu sela Velika i Mala Barna. U popodnevnim časovima 30. aprila i neprijatelj je prešao u napad, a pošto je pao mrak povukao se u pravcu sela Stara i Nova Ploščica.

Borbe u rejonu sela Velike i Male Borne bile su praćene vremenskim nepogodama. Jake kiše i raskvašen teren otežavali su kretanje ljudi i vozila. U ovim borbama divizija je nanijela neprijatelju gubitke od 390 po-

⁴⁷² Zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 105. •— Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 11. divizije od 1. maja 1945. štabu 1. armije JA o dejstvima divizija od 21. do 30. aprila 1945.

⁴⁷³ Da bi popravio situaciju i nastavio organizovano povlačenje, vrhovni komandant Jugoistoka je 19. aprila 1945. naredio da štab 21. njemačkog armijskog korpusa preuzme komandu nad svim snagama na pravcu nastupanja 1. jugoslovenske armije i organizuje zaprečni položaj na liniji južne padine planine Bilogore, selo Grubišno Polje, rijeka Ilova, s. Poljana, Novska, rijeka Sava, sa zadatkom da na ovoj liniji zaustavi nadiranje 1. armije i na taj način dobije u vremenu za organizovanje daljeg povlačenja.

Za organizaciju odbrane na pomenutoj liniji Štabu 21. armijskog korpusa stajale su na raspoloženju šest njemačkih divizija (7. SS, 11. poljska vazduhoplovna, 22, 41, 181. i 369) i Tvrđavska brigada »Kloc«, kao i sedam ustaško-domobranskih divizija od kojih je pet bilo na frontu (1, 3, 5, 7. i 9), dok su 8. i 17. obezbjeđivale komunikacije u pozadini 21. njemačkog broskog armijskog korpusa. (»Završne operacije«, str. 683 i 684.)

ginulih i oko 1.070 ranjenih. Gubici divizije bili su: poginulih 89 i ranjenih 406 boraca i starješina.⁴⁷⁴

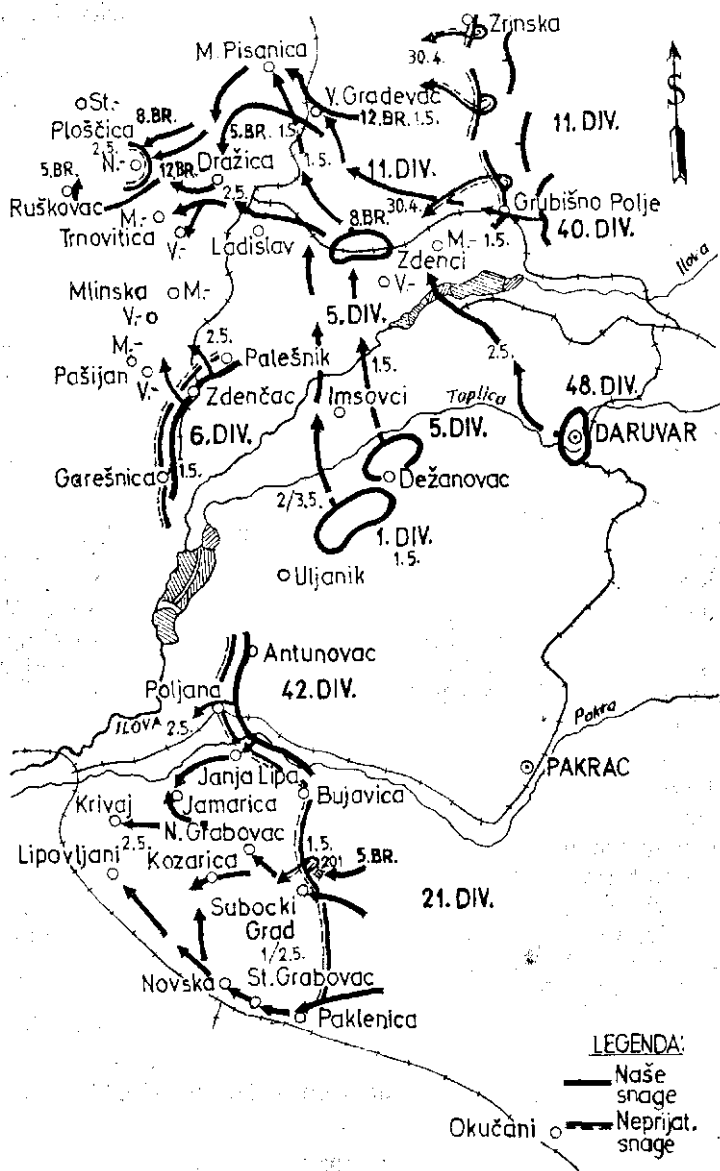
U jutarnjim časovima 1. maja 1945. jedinice divizije su preuzele nastupanje i gonjenje neprijatelja u sledećem rasporedu: 5. kozarska brigada pravcem s. Donja Kovačica — s. Dražica — s. Nova Ploščica. Dalje nastupanje brigade bilo je zaustavljeno od strane 1. ustaško-domobranske divizije; 8. crnogorska brigada nastupala je pravcem s. Pavlovac — s. Veliki Grđevac — s. Orlovac, odakle upućuju izviđačke dijelove u pravcu sela Nova Ploščica; 12. krajiška brigada je nastupala pravcem s. Veliki Grđevac — s. Mala Pisanica.

S ciljem da uspori napredovanje desnokrilnih divizija 1. armije neprijatelj je 2. maja pokušao organizovati čvršću odbranu na rijeci Čazmi, ispred 11. divizije, a na odsjeku fronta ispred 6. divizije izvršio je nekoliko protivnapada u rejonu sela Garešnica i Pašijanskog Gaja. Jedinice 6. divizije odbile su te protivnapade, nanijevši neprijatelju velike gubitke, a zatim u popodnevним časovima preduzele napad na cijelom frontu i ovladale željezničkom stanicom Polešnik.

U međuvremenu je 11. divizija organizovala napad na neprijatelja koji je branio selo Nova Ploščica. Njena 5. brigada napadala je pravcem s. Dražica — s. Ruškovac, obuhvatajući selo Nova Ploščica sa jugozapadne strane, a 8. brigada nastupala je od sela Orlovac, preko Brestika u pravcu sela Nova Ploščica, dok je 12. brigada napadala na sjeveroistočnu ivicu sela. Artiljerijska brigada je podržavala njihov napad sa vatrenih položaja iz sela Dražica i Slavonska Kovačica. Nakon početnog uspjeha brigade su naišle na snažan otpor neprijatelja i bile prinuđene da se povuku na polazne položaje.

Stab 1. armije je doneo odluku da težište napada prenese na lijevo krilo neprijateljskog rasporeda, s kojim ciljem je 1. maja 5. diviziju prebacio iz rejona sela Dežanovac na prostoriju s. Pavlovac, s. Mali i Veliki Zdenci, s. Grubišino Polje. U toku 2. maja dvije brigade 5. divizije izbile su na prostoriju s. Dražica — s. Ladisav, povezale

⁴⁷⁴ Zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 105. — Izvodi iz operacijskog dnevnika štaba 11. divizije od 1. maja 1945, štabu 1. armije JA o dejstvu divizija od 21. do 30. aprila 1945.

Borbe 1. i 2. maja 1945. godine

se sa jedinicama 11. divizije u rejonu Nova Ploščica i izvršile napad na neprijateljska uporišta u selima Mala i Velika Trovitica, ali nisu postigle uspjeh. Istog dana je 48. divizija prebačena u rejon sela Zdenci, a 1. proleterska divizija u rejon sela Pavlovac.⁴⁷⁵

U toku 3. maja nastavljene su borbe duž cijelog fronta 1. armije JA. Pritisnut energičnim dejstvom naših jedinica, neprijatelj se povlačio, pružajući na pojedinim linijama žestok otpor.

Toga dana jedinice 11. divizije su sa položaja od prethodnog dana koncentrično napale neprijatelja u selu Nova Ploščica i oko 19,00 časova uspjele da ga razbiju. Peta brigada je oslobodila selo Ruškovac, a 8. i 12. brigada selo Nova Ploščica. Nastavljajući gonjenje neprijatelja 12. brigada je u toku noći 3. maja oslobodila selo Stara Ploščica i Sredska, a 8. brigada je u jutarnjim časovima 4. maja oslobodila selo Berak. Odatle je 8. brigada nastavila gonjenje neprijatelja preko sela Ivanska — Đurići — Kolarovo Selo, gdje je stigla oko 16,00 časova i uputila izvidnicu prema Bjelovaru i Narti. Istog dana, nastavljajući gonjenje neprijatelja, 12. brigada je oslobodila selo Ivanska — Đurići i Paljevine i nastavila pokret preko sela Raići — Balač — Brezina — Crkvina. Tako su jedinice 11. divizije 4. maja izbile na liniju s. Brezine — s. Veliki Balč — s. Raić.⁴⁷⁶

Nastavljajući nastupanje u toku 5. maja, jedinice 11. divizije kretale su se: 5. brigada pravcem sela Berak — s. Ivanska — s. Paljevina — s. Breza — s. Raić — s. Balač, gdje se razmjestila; 8. brigada je protjerala manje snage neprijatelja u selima Farkaševac, Srpska Kapela i Haganj; 12. brigada je preko sela Sv. Ivan Žabno izbila na liniju s. Spiranec — s. Pokasin, dok je Artiljerijska brigada iz rejona sela Raić tukla neprijateljske kolone koje su se povlačile pred jedinicama 11. divizije.

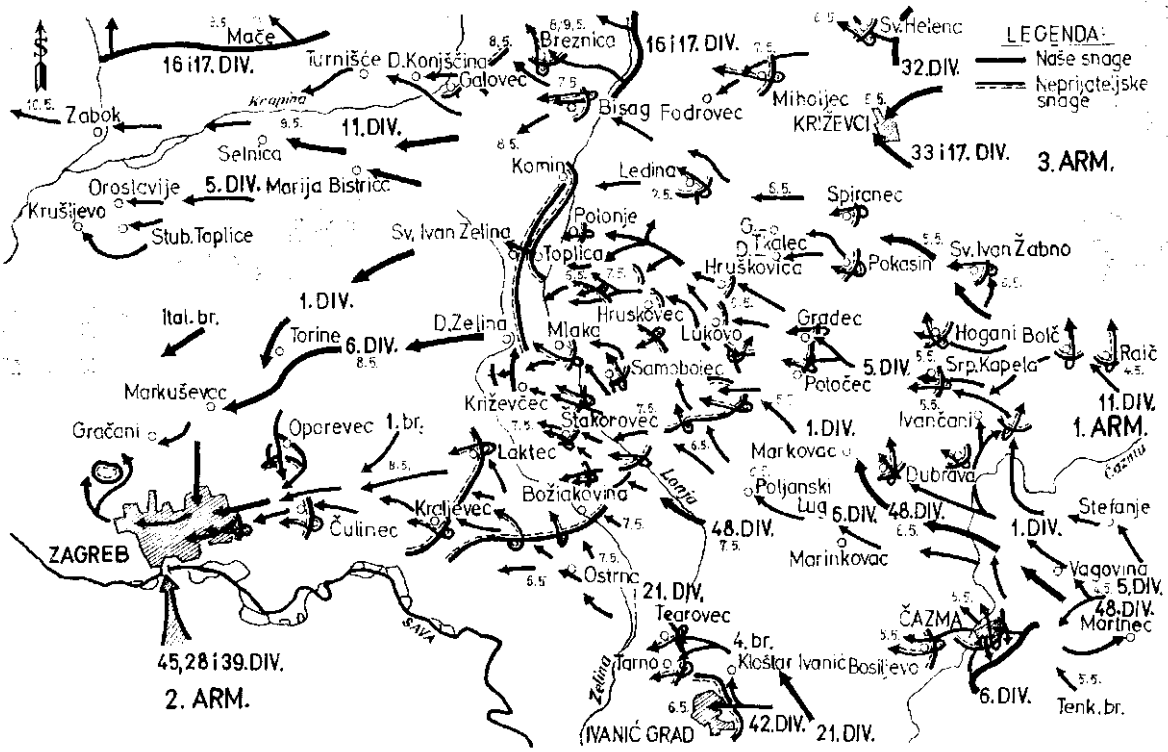
U toku 6. maja neprijatelj je jačim snagama branio prilaze Zagrebu na liniji s. Komin, s. sv. Ivan Žabno, s. Lanjica, s. Gračac, s. Božjakovina, s. Dugo Selo. Toga dana

475 »Završne operacije«, str. 696 i 697.

470 Zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 137. — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 11. divizije od 14. maja 1945. štabu 1. armije JA o dejstvima divizije od 1. do 10. maja.

Borbe za oslobođenje Zagreba 1945

je 5. brigada 11. divizije potisnula neprijatelja iz sela sv. Ivan Žabno i izbila u rejon sela Donji Tkalac. Istovremeno je 8. brigada potisla neprijatelja iz sela Pokasin i izbila u selo Gornji Tkalec, dok se 12. brigada preko sela Raven i Ledina prebacila u rejon sela Bisag.

Neprijatelj se 7. maja zadržao na liniji sela Komin, sv. Ivan Zelina, Donja Zelina sa jednom jačom grupom a sa manjim snagama u selima Rakovac i na liniji sela Lonjica, Gračec, Božjakovina, Dugo Selo. U toku dana jedinice 11. divizije napale su neprijateljske položaje. Peta brigada je izbila pred selo Komin, ali je bila zadržana dok su 8. i 12. brigada zauzele sela Bisag i Ledina.

U toku 8. maja 1945. štab 181. njemačke divizije, preko parlamentara ponudio je štabu 11. divizije JA primirje. Štab 11. divizije JA zahtjevao je bezuslovnu kapitulaciju. Oko tog zahtjeva pregovori su trajali cijelo prije podne. Za to vrijeme na odsjeku fronta 11. divizije bile su obustavljene borbe, što je neprijatelj iskoristio i bez uznemiravanja glavninom snaga se povukao sa tog odsjeka. Oko podne su pregovori prekinuti, pa su jedinice 11. divizije obnovile dejstva. Peta brigada je uz podršku Artiljerijske brigade napala neprijatelja u selu Komin. Napad je trajao sve do 23,00 časa kada se neprijatelj povukao. Za to vrijeme je 8. brigada nastavila nastupanje i do 21,00 časa izbila u rejon sela Bičaki, Belosavce i Grančari, a 12. brigada na liniju s. Breznica — s. Galovce.

Devetog maja na odsjeku nastupanja 11. divizije povlačila se 41. i dijelovi 181. njemačke divizije i 1. ustaško-domobranska divizija, koja više nije dejstvovala kao organizovana jedinica, jer su se domobrani počeli odvajati i masovno predavati našim jedinicama. Nastavljajući gonjenje neprijatelja, koji je mjestimično davao organizovan otpor, 5. brigada 11. divizije nastupala je pravcem s. Marija Bistrica — s. Selmica — s. Tuganica, a 8. brigada pravcem s. Belosavec — s. Turnišće — s. Graničari. Dvanaesta brigada nastupala je pravcem s. Bosna — s. Konjščina.

U toku 10. maja jedinice 11. divizije, nastupajući preko sela Zabok i Klanjec, izbile su na liniju s. Poljanice — s. Klanjec — s. Razvor — s. Dekmance. Na pravcu nastupa-

nja 12. krajiške brigade, neprijatelj je u cilju zaštite svoje glavnine ostavio u rejonu sela Veliko Trgovište i sela Luke jače zaštitne dijelove, sa jačom grupacijom ustaša i domoršana. Domobrani su se, međutim, prije uspostavljanja kontakta sa našim jedinicama odvojili od ustaša i Nijemaca i pod komandom svojih oficira zauzeli položaje prema ustašama i Nijemcima. Stavljajući se pod komandu naših jedinica oni su tog dana držali položaje prema ustašama, a sutradan su razoružani.

Saznavši od svojih prethodnica da se njemačke jedinice koriste telefonskom linijom između željezničkih stanica Luka i Pojatna, štab 12. brigade je ukopčavanjem na telefonsku liniju uspostavio vezu sa njemačkom komandom i pozvao je na predaju. Komandant 41. njemačke divizije prihvatio je poziv i nakon pregovora koje je vodio sa štabom 11. divizije, predao svoju diviziju, koju su razoružavale jedinice 21. brigade i zaplijenili njeno cjelokupno naoružanje i opremu.⁴⁷⁷

U vremenu od 10. do 12. maja 1945. goneći neprijatelja prema Celju, kada su se od 9. maja nakon objavljivanja безусловne kapitulacije fašističke Njemačke, njemačke jedinice masovno predavale, snage 11. divizije vodile su nekoliko borbi sa ustaškim grupacijama koje su nastojale da se po svaku cijenu prebace u Austriju i predaju zapadnim saveznicima, što je znatno usporavalo napredovanje naših jedinica. I pored toga jedinice 11. divizije su u zoru 12. maja stigle u rejon Celja, gdje su iznenadile jake neprijateljske snage i u sadejstvu sa 16. divizijom 3. armije pristupile njihovom razoružanju, a 13. maja 1945. brigade 11. krajiške divizije su oslobodile Celje. To je bio njihov poslednji ratni zadatak.

U borbama od 1. do 14. maja 1945. jedinice 11. divizije ubile su oko 460, ranile 108 i zarobile 17.198 neprijateljskih vojnika i oficira. Zaplijenile su 6.750 pušaka, 645

477 j. Marjanović, M. Kukolj, M. Vujović, B. Gaćeša, R. Ranić, nav. djelo, str. 327—328. »Završne operacije«, str. 722.

mitraljeza, 450 automata, 1.200 pištolja, 25 minobacača, 5 PA mitraljeza, 32 topa raznih kalibara, 795 kamiona i automobila, 100 motocikla, velike količine municije i druge opreme.

Gubici divizije bili su: poginuo 81, ranjeno 272 i nestalih pet boraca i starješina.⁴⁷⁸

Po oslobođenju Celja, 14. maja, 5. kozarska brigada stavljena je na raspoloženje OZN-i (Odeljenju za zaštitu naroda) 1. armije JA. Osma crnogorska brigada zadržana je u Celju sa zadatkom da čuva i sprovodi zarobljenike u logore, a 12. krajiška dobila je zadatak da dijelom snaga pretrese teren u okolini Celja, pohvata razbijene njemačke i ustaške vojnike i sprovede ih u logor, a dijelom snaga zatvori pravac Vresnik — Slovengradec i spriječi prebacivanje ka granici Austrije zaostalih neprijateljskih grupacija.

U toku 15. i 16. maja 1945. jedinice 11. divizije nalazile su se u rejonu Celja na odmoru i sređivanju, uz redovna obezbeđenja, prikupljanje oružja i drugog ratnog materijala i čuvanja oko 40.000 zarobljenih neprijateljskih vojnika i oficira, a 17. i 18. maja 8. crnogorska i 12. krajiška brigada dobile su zadatak da sprovedu zarobljenike u Samobor, gdje je bio formiran prihvatni zarobljenički logor.

Peta kozarska brigada je 21. maja izvršila pokret iz Celja prema Zagrebu, a Stab divizije, prištapske jedinice i artiljerijska brigada 23. maja. Toga dana su sve jedinice 11. divizije bile koncentrisane u širem rejonu Zagreba. Odatle su pješadijske brigade izvršile pokret na jug i u toku 24. maja smjestile se: 5. brigada u selo Petrovac, 8. u Petrinji, a 12. u Maloj Gorici. U tim mjestima brigade su organizovale narodne zborove, kajima je, uz prigodne govore i kulturno-zabavni program, proslavljena pobjeda i rođendan maršala Tita. U međuvremenu je Stab divizije sa ostalim dijelovima pristigao u Petrinju, pa su sve jedi-

«8 Zbornik, tom 11, knj. 1, dok. 137. •— Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 11. divizije od 14. maja 1945. štabu 1. armije JA o dejstvima divizija od 1. do 10. maja 1945. i dokumenat br. 141. — Izvod iz operacijskog dnevnika od 22. maja o dejstvima divizije od 11. do 15. maja 1945.

nice 26. maja izvršile pokret i 27. maja stigle u Bosansku Ćubicu, gdje su se razmjestile za odmor.

Tako su se Kozarčani, pripadnici 5. kozarske i 12. krajiške brigade ponovo našli u svom, polupustom zavičaju i zajedno sa ostatkom naroda Knežpolja i ostalim borcima i starješinama brigada 11. divizije, u kojima je bilo pripadnika svih naših naroda i narodnosti gotovo iz svih krajeva naše domovine, uz veliko kozaračko kolo, proslavili pobjedonosni završetak rata i oslobođenje zemlje.

Poslije dvodnevnog odmora sve jedinice 11. divizije napustile su teritoriju Podkozarja i prešle u centralnu Bosnu, gdje su u zajednici sa snagama Korpusa Narodne odbrane izvršile čišćenje terena od ostataka četničkih formacija, a zatim krenule u svoje mirnodopske garnizone.

Štab 11. divizije, prištapske jedinice, 5. kozarska i Artiljerijska brigada u Zaječar, 8. crnogorska u Knjaževac, a 12. krajiške u Negotin.⁴⁷⁹

Pune dvije ratne godine, od kraja maja 1943. do kraja maja 1945. od srednje, preko istočne Bosne, zapadne Srbije, Beograda, Srema, Slovenije, Hrvatskog zagorja i Slovenije do Celja, 11. krajiška divizija išla je gotovo bez predača iz borbe u obrbu, iz okršaja u okršaj.

Na ratnom putu dugom nekoliko hiljada kilometara jedinice 11. divizije vodile su borbe, pored okupatorskih snaga fašističke Njemačke i sa domaćim izdajnicima svih vrsta, ustašama, četnicima, domobranima, Nedićevcima, Ljotićevcima, ustaškom milicijom i »zelenim kadrom«. U tim borbama one su ostvarile mnoge značajne pobjede, ali su i poraze podnosile dostojanstveno i viteški.

Najznačajnija pobjeda koju su izvojevale jedinice 11. divizije je, svakako, bilo uništenje četničke kontrarevolucije na tlu srednje Bosne, što je bilo moguće zahvaljujući dobroj vojnoj organizaciji i visokoj moralno-političkoj svi-

⁴⁷⁹ Arhiv VII (fond NOR) k. 256, f. 2, dok. 27. Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 11. divizije za period od 10. do 20. maja 1945. i k. 256, f. 2/1, dok. 28. Izvod iz operacijskog dnevnika za period od 20. do 30. maja 1945.

jesti cjelokupnog boračkog i starješinskog sastava. Za taj uspjeh posebno je velika zasluga partijskih i skojevskih organizacija jedinica, koje su ispoljile snažan i trajan uticaj na terenu. Ne mali doprinos bio je i patriotski raspoloženog stanovništva.

Značajne borbe vodile su jedinice 11. divizije u istočnoj Bosni, a u zapadnoj Srbiji, rame uz rame sa 16. i 36. vojvođanskom divizijom, na Iverku i Ceru razbile su posljednju grupaciju četničkog korpusa Draže Mihailovića na tlu Srbije.

Brigade 11. divizije postigle su veliki uspjeh u borbama za oslobođenje Beograda, a posebno u rejonu Avale prilikom uništenja njemačke korpusne grupe Štetner, što najrječitije potvrđuju pohvale, priznanja i odlikovanja.

Na sremskom frontu jedinice 11. divizije postigle su značajan uspjeh, prilikom oslobođenja Erdevika, Sida i drugih mjesta kao i u završnim operacijama, posebno u sastavu Bosutske grupe divizija, pa i kasnije sve do Celja.

Rezultati borbenih dejstava 11. divizije od njenog formiranja do kraja rata su sledeći:

Ubijeno je 7.576 neprijateljskih vojnika i oficira, ranjeno 4.441, a zarobljeno 22.734. Ukupno je izbačen iz stroja 34.751 neprijateljski vojnik i oficir.

Zaplijenjeno je: pušaka 11.038, puškomitraljeza 864, mitraljeza 86, strojnica-mašinski 677, pištolja 1.415, topova raznog kalibra 73, minobacača 62, na hiljade ručnih bombi i preko dva miliona puščanih metaka, mitraljeske i druge municije, oko 895 raznih motornih vozila i velika količina druge vojne opreme, odeće i obuće.

Uništeno je: 21 tenk, 34 kamiona, 123 željezničkih vagona, 9 lokomotiva, a porušeno 24 mosta i oko 60 km željezničke pruge.

Gubici divizije bili su: poginulo je 1.645 boraca i starješina, među kojima dva komandanta i četiri politička komesara brigade. Ranjeno je 4.756 i nestalo 580 boraca i starješina.